

Kartki z podróży Józefa Ignacego Kraszewskiego

Józef Ignacy Kraszewski (1812 – 1887) pisarz, publicysta, edytor, wydawca, tłumacz, historyk, malarz – amator, kolekcjoner, działacz społeczny i polityczny, posiadał w swoim dorobku również dzieła z zakresu podróżopisarstwa. Podróże były jego namiętnością. W latach 1830 – 1857 odbył liczne wędrówki po Kresach Wschodnich (Litwa, Polesie, Wołyń). Dwukrotnie odwiedził Odessę nad Morzem Czarnym. Przywoził z tych wojaży nie tylko zapiski, ale także rysunki. W żadną podróż nie wybierał się bez notatnika i szkicownika. Plonem krajowych wędrówek były utwory: *Wspomnienia Polesia, Wołynia i Litwy, Obrazy z życia i podróży i Wspomnienia Odessy, Jedyssanu i Budżaku*.

W maju 1858 r., już jako doświadczony podróżnik, rozpoczął swoją pięciomiesięczną *grand tour* po Europie Zachodniej. Podejmując ją zamierzał zweryfikować swój obraz cywilizacji i kultury europejskiej. Celem było też dopełnienie studiów z historii sztuki oraz poznanie zewnętrznego obrazu Starego Kontynentu, jak również wybranych wątków tradycji, dorobku myśli, kultury i sztuki europejskiej, a także utrwalenie współczesnego obrazu tej kultury. Z Żytomierza, gdzie mieszkał, wyjechał w towarzystwie malarza Klemensa Rodziewicza. Kilka dni spędził w Romanowie. Następnie udał się do Warszawy, a stąd 22 maja wyruszył, po raz pierwszy koleją, do Krakowa. Trasa wiodła przez Austrię, Włochy, Francję, Belgię i Niemcy. Relacje z tej podróży i kilku następnych ukazały się w dwutomowym dziele *Kartki z podróży 1858 – 1864 r.* (Warszawa 1866, 1874) – jednym z najwybitniejszych i najdojrzalszych artystycznie utworów poświęconych *grand tour* w podróżopisarstwie polskim XIX w. *Kartki z podróży*, stanowiące opis kilku wypraw (1858, 1860, 1861, 1863, 1864) to ciekawe źródło informacji na temat sztuki, artystów i historii miejsc, które pisarz zobaczył. To również zapiski niezwykle bystrego obserwatora codzienności, w których zawarł swoje poglądy na temat charakteru mieszkańców innych krajów, ich przywiązania do własnej tradycji i tożsamości. Są także świadectwem głębokiego choć krytycznego pojmowania ducha wspólnoty europejskiej, ale także odrębności historii poszczególnych krajów. Swoje wrażenia pisarz utrwał także w pracach plastycznych, w listach pisanych do rodziny i przyjaciół oraz w sprawozdaniach wysyłanych do prasy warszawskiej.

Wystawa *Kartki z podróży Józefa Ignacego Kraszewskiego* jest próbą przedstawienia kilku wojaży pisarza na Zachód Europy a jej scenariusz został oparty o dzieło *Kartki z podróży 1858 – 1864 r.* Na wystawie prezentujemy: prace plastyczne autora *Starej baśni* powstałe w czasie podróży oraz inspirowane odniesionymi wrażeniami; reprodukcje fotograficzne ilustracji z pierwszego wydania *Kartek z podróży*; ikonografię poloników, tropionych cierpliwie na całej trasie; portrety postaci związanych z naszą kulturą – literatów i malarzy – tymczasowo lub na stałe przebywających na obczyźnie, których odwiedził w czasie swoich wojaży oraz portrety polskich, literackich pasjonatów podróży z XIX w.

Sień główna została zaaranżowana na poczekalnię dworcową. Na tle dużej fotografii kasy biletowej stoją „nieodzowne atrybuty podróżnika”: sakwojaż, laska i kapelusz. Są również zdjęcie lokomotywy i cytaty opisujące wrażenia pisarza z podróży koleją.

Obiekty eksponowane są w sali wystaw czasowych pomalowanej na niebieski kolor nawiązujący do lazuru włoskiego nieba, pisarz był bowiem urzeczony Italią.

Wstępem do wystawy jest wspomnienie wędrówek krajowych Kraszewskiego. Pokazujemy tu rysunki *Kaplica zamkowa w Kodniu, Druskienniki, Rychty i Sokola Skała pod Żytomierzem*, a także portret pisarza z *Albumu Wileńskie* wydanego w 1851 r. przez J.K. Wilczyńskiego. Uzupełnienie stanowią: dziennik ze szkicownikiem z podróży do Odessy z roku 1843 oraz pierwsze wydania dzieł opisujących jego wędrówki po Kresach Wschodnich umieszczone w gablocie.

W pierwszej części prezentujemy prace plastyczne Józefa Ignacego Kraszewskiego. Są to obrazy olejne, akwarele, rysunki i grafiki, na których utrwalił pejzaże, zabytki architektoniczne, miejsca, ludzi zajętych codziennymi czynnościami. Wśród tych prac znajduje się 26 kart ze szkicownika podarowanego przez Marię z Kraszewskich Strzemboszewą, wnuczkę pisarza, wypożyczonego na wystawę z Muzeum Narodowego w Warszawie. Większość z nich poświęcona jest Włochom, co potwierdza ogromną fascynację autora *Starej baśni*

krajem Dante Alighieri. Z tematem włoskim związane są obrazy olejne *Pejzaż*, *Krajobraz włoski*, *Widok portu włoskiego*, *Widok z San Remo*; rysunki m.in. *Krajobraz włoski*, *Bazylika na Cmentarzu św. Kaliksta w Rzymie*, *Widok Sorrento*, *Pomnik w parku włoskim*; akwarele m.in. *Ulica włoska wiodąca ku morzu* i *Postać antycznego boga*; akwaforty *Sestri Ponente*, *Winiarnia „Si vende vino” w Wenecji* oraz litografia *Wspomnienie Włoch* z 1858 r. Ekspozowane są również prace plastyczne odnoszące się do podróży po Francji, Belgii i Niemczech m.in. obraz olejny *Pejzaż górzysty*, akwarela *Pejzaż alpejski*, rysunki *Typy rodzajowe z Prowansji*, *Widok doliny*, *Okno gotyckie w Kolonii*, a także sepia *Pejzaż z zamkiem* z 1864 r. Komentarz do tej części stanowią nastrojowe pejzaże i obrazki rodzajowe czyli cytaty z *Kartek* oraz reprodukcje listów pisarza pisanych z podróży do rodziny.

W drugiej części pokazujemy ilustracje – reprodukcje drzeworytów z pierwszego wydania *Kartek z podróży 1858 – 1864 r.* Zostały one wykonane przez najlepszych rytowników europejskich działających w II połowie XIX w. Są tu m.in. prace: Francois’a Stroobanta, Charles’a Laplante, Adolphe’a Pannemaker’a, Karla Girardet’a, Emille’a Therond’a i Dreidonne’a Lancelot’a. Ilustracje prowadzą trasę podróży zapisaną w dziele Józefa Ignacego Kraszewskiego. Zaczynają się *Kaplicą Zygmuntowską w Krakowie* i *Kryptą św. Leonarda na Wawelu*. Poprzez widoki, zabytki architektoniczne i dzieła sztuki z Włoch, wśród których należy zwrócić uwagę na *Ostatnią Wieczerza Leonarda da Vinci* – ten temat malarski bardzo zainteresował pisarza, kilkakrotnie powracał do niego – docieramy do Francji, Belgii i Niemiec. Są tu m.in. *Toulon*, *Nizza*, *Pomnik hrabiów Egmont’a i Hoorna w Brukseli*, *Katedra w Kolonii*, *Zamek Eltz w Nadrenii* i *Widok z Tarasu Brühla w Dreźnie*, gdzie został uwieczniony autor *Starej baśni*. Kończą dwie ilustracje związane z Berlinem: *Widok od strony rzeki* i *Muzeum w Berlinie*. W gablocie można obejrzeć m.in. *Gazetę Codzienną* z 1860 r., do której z podróży wysyłał korespondencję pt. *Kartki z przejażdżki po Europie*, wydawnictwo zbiorowe *Ziarno* (1880) z rysunkiem *Zwaliska Zamku Farnese*, oraz broszurę *Sprawa polska w roku 1861 jako list z kraju*, którą wydał bezimiennie w Paryżu, gdzie poruszył m.in. problem zbrojnego powstania w Polsce. Tak więc podróż jesienią 1861 r. miała nie tylko turystyczne znaczenie. Pisarz próbował włączyć się do polityki emigracyjnej oraz nawiązać kontakty z prasą zachodnioeuropejską. Z oczywistych powodów nie pisał o tych wydarzeniach w *Kartkach*.

Wielką rolę w podróży pisarza odgrywał motyw poszukiwania „polskich śladów” na kontynencie. Jako badacz ojczyściej przeszłości podczas swojej *grand tour* podążał tropem „polonusów” – Polaków, którzy na stałe wpisali się nie tylko w historię Rzeczypospolitej, lecz także Europy. Miejsca ich bytności – pamięci znaczą nagrobki, pomniki, wzniesione gmachy – polonika, których ikonografię prezentujemy w tej części. Możemy tu obejrzeć m.in. nagrobki malarza Michała Bogorii Skotnickiego i kompozytora Michała Kleofasa Ogińskiego w kościele Santa Croce we Florencji, króla Jana II Kazimierza Wazy w kościele St. Germain des Prés w Paryżu, generała Tadeusza Tyszkiewicza na paryskim Cmentarzu Père-Lachaise; pomniki Jana III Sobieskiego w Padwie i księcia Józefa Poniatowskiego w Lipsku; wnętrze polskiego kościoła Św. Stanisława w Rzymie. Temat poloników zamyka gmach *Galerii Raczyńskich w Berlinie*.

Kontynuacją „wątku polskiego” są portrety postaci związanych z naszą kulturą – literatów i artystów – na stałe lub czasowo przebywających na obczyźnie, których pisarz odwiedził, żywo zainteresowany ich życiem. Tą galerię otwiera Teofil Lenartowicz, poeta romantyczny, przyjaciel autora *Starej baśni*, z którym spotkał się w Rzymie i wspólnie zwiedzali „Wieczne Miasto”. Dalej mamy filozofa i historyka literatury Michała Wiszniewskiego, poetów Józefa Bohdana Zaleskiego i Cypriana Kamila Norwida; malarzy: Juliusza Kossaka, Henryka Rodakowskiego, Franciszka Tepe i Leona Kaplińskiego oraz sztycharza Antoniego Oleszczyńskiego, których odwiedził w ich domach i pracowniach w czasie pobytu we Francji. Dopełnieniem tematu są fragmenty opisujące te spotkania, a także zawierające charakterystykę owych postaci i ich twórczości.

Wystawę zamyka prezentacja polskich pasjonatów podróży z XIX w. Są wśród nich badacze, geografowie, poeci, literaci, dziennikarze. Niektórzy z nich, tak jak Józef Ignacy Kraszewski, bardziej niż z potrzeby wojażowali z namiętności, chęci poznania i własnego kraju, i świata. Ekspozujemy tu portrety: Wincentego Pola, Edmunda Chojckiego, Józefa Kremera, Zenona Fisza. W gablocie znajdują się ich dzieła, dzięki którym na stałe zaistnieli w dziewiętnastowiecznym, polskim podróżopisarstwie.

Aranżację wystawy uzupełniają gablota z pierwszym wydaniem *Kartek z podróży 1858 – 1864 roku* – księgi I i II, podróżnym przyborem do pisania gęsim piórem, notatnikiem oraz fajką, a także mapa z trasą wojaży pisarza.

Wystawa ze zbiorów:

Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu,

Dworku Wincentego Pola Oddziału Muzeum Lubelskiego w Lublinie, Muzeum Narodowego w Krakowie, Muzeum Narodowego w Poznaniu, Muzeum Narodowego w Warszawie, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie oraz Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego w Romanowie.

Wystawę *Kartki z podróży Józefa Ignacego Kraszewskiego* dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.